

A XI. Honismereti Akadémia

Az egyik legjobban sikerült akadémiáknak 1984. július 9—13. között Békés megye adott otthont. A rendezés jogát két tényező adta ennek a tiszántúli megyének. Kiválasztott volt, mert évtizedek óta *kezdeményező volt a honismereti munka számos ágában*, főleg az agrár- és a munkásmozgalom történetének feltárásában, megőrkítésében, valamint a néprajzi hagyományok ápolásában, a nemzetiségi honismeret kialakításában. Ezt a honismereti (benne helytörténeti) munkásságot számos monográfia-, adattár- és folyóiratkiadás dokumentálja, hogy csak a közel 20 esztendő Békési Élet és a sajnálatosan nélkülözött Kőrösmenti Honismereti Közlemények évfolyamaira utaljunk. De a gyulai Izvorul etnográfiai és folklórfolyóiratot is kiemelhetjük, amelynek értékeit a román múzeumi és műemléki szakfolyóirat is méltatta. A kistájkutatásban példát mutatott a Sárrét múltjának és hagyományainak felelevenítése. A megye marandót alkotott az értékmentésben: tájházak, tanyamúzeum, agrár- és ipari műemlékek sora jelzi ezt. A nemzetiségi emlékgyűjtésben szép példát mutat a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum a kétegyházi görögkeleti papi könyvek, újságok, tárgyak megvásárlásával. A megye számon tartja a maga szűkebb határain túlmutató országos kapcsolatait: az odakapcsolódó országos történeti és irodalomtörténeti események, a megye helységeiből elszármazott vagy ott működött kiemelkedő személyiségek emlékének ápolása mindenféle emlékeztet a Békés megyeiek hazaszeretetére, az alkotó munka ottani megbecsülésére. Ezért adott helyet Mezőberény a Petőfi-emlékhelyek országos találkozójának és azok tanácskozásának. Ezért találkoztunk utca- és emléktáblákon, kiadványokban Haan Lajos, Márki Sándor, Csánki Dezső, Szeberényi Lajos Zsigmond, Melich János nevével. Ezért adódott természetesen, hogy az Akadémia egyik ülésén, kívül a hivatalos programon, Györffy Sándor és Bodolay Géza Vajda Péterre emlékeztek. De azért is méltán esett a választás Békés megyére, mert *a Viharsarok volt az első táj, ahol elzavarták a lasiszta német megszállókat* és a társadalmi reakciót képviselő politikai és közigazgatási tényezőket, ahol keresni kezdték a népi intézmények és társadalom kialakításának sajátos útjait. *A negyven év előtti események színterein* jártunk tehát, ahol a felszabadítás helyi gyökereire annyi minden emlékeztette a Honismereti Akadémia résztvevőit, ahol a kutatásban középpontba került az 1944—1948. évek s a népfrontmozgalom történetének kutatása.

Az Országos Honismereti Munkabizottság a rendező megye vezető testületeinek javaslatára helyszínül Szarvas városát jelölte meg. Ez a város nagy történelmi és társadalomtudományi hagyományokkal rendelkezik, Tessedik Sámueltól Hanzó Lajosig s napjainkban is példamutató helytörténeti munkával dicsekedhet. Szarvas olyan felsőoktatási intézménnyel is rendelkezik — mezőgazdasági főiskolával —, amely az Akadémia megrendezéséhez ideális körülményeket tudott nyújtani.

Hadd emlékeztessék arra, hogy a honismereti akadémiák rendeltetése a mozgalmat irányító aktivisták továbbképzése, rajtuk keresztül a mozgalom egészében érvényesülő aktuális feladatok szerteszágázása, az elméleti és gyakorlati munkához szükséges ismeretek bővítése és tapasztalatcsere útján való gazdagítása. Mindezek figyelembevételével jelölte meg a Hazafias Népfront Országos Titkársága az akadémia központi témáját a *közigazgatás-történet mozgalmi módszerekkel történő kutatásában*. Ennek a kutatási területnek a fontosságát aláhúzza az, hogy régibb és újabb történelmünkben milyen mértékben segíthette a haladást, a nép gyarapodását,

szellemi virágzását — még mostoha országos körülmények közepette is — a helyi igazgatás előretökölését, jó kezében léte — de az elmaradás, a tespedés, a fejlődési gát is annyiszor a köz- és szakigazgatás képében formálódott meg. Aktuálisabb tette a tárgykört a napjainkban előtérben álló törekvés és reformmunka a közigazgatás átszervezésére, demokratizmusának kiteljesítésére, életközébe hozására. A témaválasztás tehát jó lehetőséget biztosított a jelen, a honismereti mozgalom egyik legfontosabb vizsgálódási időszakának elemzésére, a múlttal való egybevetésére. Az Országos Honismereti Munkabizottság a program összeállításakor arra törekedett, hogy a történeti—jogtörténeti áttekintés mellett megfelelő teret és hangsúlyt kapjon a ma közigazgatásának helyzete, korszerűsítésének nemzeti méretű ügye s annak keresztviteléhez szükséges politikai kultúra megszerzéséhez való ösztönző hozzájárulás.

A honismereti akadémiák másik fő tárgya a *mozgalmi tapasztalatcsere*. Ezúttal ezt a célt szolgálta Ágoston László, a Magyar Távirati Iroda vezérigazgató-helyettesének előadása, Tájékoztató és honismeret címmel, aki széles összefüggésben foglalkozott a nemzetudattal, múltkutatással, nemzetismeret kérdéseivel. Egyfelől a sajtó lehetőségeit és feladatait vizsgálta a helyes történeti tudat alakításában, másfelől igényelte, hogy a sajtóhoz eljussanak honismereti mozgalmunk értékei. Szólt a sajtónak a honvédelmi nevelésben való szerepéről és ezen belül az I. és II. világháborús katonamemlékek népi történelmi műfaja lehetőségeiről. Aktuális volt, ahogyan áttekintette a magyar antifasiszta mozgalom és ellenállás aktív hazai és külföldi tevékenységének fényes lapjait és a nem látványos passzív ellenállás formáit meg széles részvétellel. Az ifjúság soraiban a nemzetudattal kapcsolatos alappilléreit erősíteni kell — volt egyik kicsengése élénk hangulatú előadásának. A mozgalmi tapasztalatcsere segítették az akadémián lefolyt konzultációk és fórumok, honismereti börze, valamint a megyei honismereti munkáról tartott tájékoztatók és tanulmányutak.

Mivel a már kialakított program sokat ígért abban a tekintetben, hogy az akadémia kielégítheti a résztvevők igényét a politikai beavatottságra, sőt lényeges kérdésekben bekapcsolja őket a politikai fejlődés alakításába, az akadémia széles körű érdeklődést váltott ki. A megyei honismereti bizottságok, a mozgalmat támogató közgyűjtemények, művelődési és oktatási intézmények szép számmal küldték el a mozgalmunkban részt vevő képviselőiket a sokoldalú 5 napos rendezvényre, úgyhogy — Békés megye küldöttjeivel együtt — 170 fő vett részt rajta. Az érdeklődés egyik forrása — a megjelölt témákon túl — az előadók személyében és témáik megválasztásában rejlett. Élénk figyelmet ébresztett, érdeklődést és vitát váltott ki Pozsgay Imre, a Hazafias Népfőnt Országos Tanácsa főtájtárának nyitó előadása a közigazgatás demokratizmusának fejlesztéséről. Az előadás a kérdéskör politikai vetületeit mélyenszántóan és nyíltsággal elemezte. Szó esett az állam és az állampolgár viszonyáról, a túlzott centralizálás akadályozóvá vált jelenségeiről, másfelől az öntevékenység, az öngazgatás feltételeinek és lehetőségeinek alakulásáról, egyes gyakorlati tapasztalatok vizsgálatának eredményeiről. A főtájtár előadásában helyet kapott a központi és helyi döntések és az azokban való részvétel, illetve a kezdeményezés és felelősség kérdése. A szorosabban vett témán túl a helyi politika növekvő szerepét az új választási törvénnyel kapcsolatban is elemezte. Egy ilyen átfogó előadás talán nem is igényelt olyan sokoldalú történeti és jogi körüljárást, mint amit a többi felkért előadó nyújtott. Az előadások és hozzászólások elemezték a bürokrácia és közigazgatási reformok viszonyát, a korábbi városi önkormányzat és a mai közigazgatási gyakorlat problémáit, Magyar Zoltán, Bibó István és Erdei Ferenc közigazgatási elméleti tevékenységét. Fokozott érdeklődésre tartott számot Hanák Péter tudományos intézeti osztályvezető előadása a politikai kultúra történetéről Magyarországon, amelyben több korszakban és társadalmi-politikai rendszerben tekintette át a politikai élet nyilvánosságának alakulását, a tolerancia kérdését, a részvétel formáit. Elemezte a csoportterdek kifejezésének alakulását. Remek történeti körképet adott a XIX. századi reformnemességről, a dualizmus sok negatívummal terhelt jogállamáról, majd a Horthy-korszak végig tekintélyelvű és a katonatiszti kart a politikába bevonó fojtott légköréről. Mindhárom múlt történeti korszak eszmétörténeti és politikai—jogi történetében a közigazgatásnak és képviselőinek kellő elemzést szánt. Az előadás a legutóbbi negyven esztendőre is kitért, annak fordulatait értékelte és hangsúlyozta mint fontos új fejleményt az alternatív megoldások lehetőségét, az igazgatási decentralizációt. Az érdekes előadásblokkot jól és méltó színvonalon egészítette ki Györfly Sándor a közigazgatás-történet honismereti kutatásának forrásanyagait és módszertani kérdéseit bemutató, valamint Katona Imre néprajzos professzor politikai dalkultúrákkal és annak kutatásával foglalkozó előadása. A *közigazgatási reformkérdések széles lakkör* minden bizonnyal tág perspektívát adott a Honismereti Akadémia résztvevőinek a további gyűjtő- és feldolgozó munka viteléhez, ezt jelezték az élénk hozzászólások. Az akadémia idejének viszont túlnyomó részét kitöltötték, talán a szükségesnél is többet.

Szerencsére a rendezőségnek sikerült kellő időt biztosítania a *Békés megyével való megismerkedésre*. Ezt jól alapozta meg Bécsei József megyei tanácselnök-helyettes közönlő előadása, aki elemezte a megye természeti adottságait, mezőgazdasága és ipara helyzetét, társadalmi, kulturális és tudományos életét. Gazdag lehetőség nyílt a zökkenőmentesen lezajlott és hangulatos tanulmányutakon elmélyülni Szarvas és Békéscsaba műemlékeinek és közgyűjteményeinek ismeretében, betekinteni Szabadkigyós páratlan értékű kastélyába, látni Gyula, Oroszába és Mezőhegyes nevezetességeit — legalább ilyen fontos volt ezekben megismerni a város

megyei honismereti személyiség vonzó és tiszteletet ébresztő munkáját. A honismereti mozgalom izmosodásának számos jelével is találkozunk: a környezetvédelemmel, műemlékvédelemmel és technikatörténettel foglalkozó kiváló szakemberek is sok helyütt vesznek részt a Békés megyei honismereti mozgalomban. A honvédelmi nevelés és honismereti gyűjtés összefüggésére is láttunk szerencsés példát. Az akadémia résztvevőit lelkesültséggel töltötték el a megye hagyományápolásának nagyszerű eredményei.

Ezek a megyei utak elvittek a felszabadulás előtti politikai harcok emlékhelyeire is és sokoldalúan érzékeltették a negyven esztendő építőmunkáját. Így az akadémia szervesen adott lehetőséget arra is, hogy a résztvevők megismerhessék a felszabadulás 40. évfordulójára történő felkészülés népfrontmozgalmi, ezen belül honismereti lépéseit, elképzeléseit, célkitűzéseit. Molnár Béla, a Hazafias Népfront Országos Tanácsának titkára tájékoztató előadásában a politikai és történeti hűségben, az erőltetéstől mentes, tartalmában annál gazdagabb és sokszínű, az ország minden állampolgárát vonzó, szelektívésre mozgósító eseménysorozatok megtartásában jelölte meg a mozgalom teendőit. Szeptembertől áprilisig helyi megemlékezéseket tartanak Battyányától Nemesmedvesig, Debrecenben pedig az új magyar államiság évfordulóját ünneplik meg. Az országos titkár felhívta a figyelmet arra, hogy a helyi népfrontbizottságok segítsék az adott település felszabadítási krónikájának kiegészítését, a krónika közkinccsé tételét. A — közben már megtartott — közművelődési táborok ama jelentőségét is kiemelte, hogy azokban beszélgetéseket folytassanak a felszabadulás évfordulójával kapcsolatban a fiatalabb korosztályal.

A XII. Országos Honismereti Akadémia pozitívumai közt említeni lehet, hogy ez a továbbképzési forma alkalmat teremtett a különböző nemzedékek bekapcsolására. A legtöbb fiatal ezen az akadémián láthattuk, s külön öröm volt aktivitásuk, a fórumokon történt szerepléseik, néphagyományok bemutatásában való megragadó részvételük. Ugyancsak növekedett a közgyűjtemények képviselőinek és az egyéni kutatóknak részvétele, akik igen értékes tapasztalatokat és általuk feltárt forrásokat ismertettek meg a jelenlevőkkel.

Az akadémián zárószóként fejthettem ki a szinte közzeggyőződés gyanánt kialakult értékelést, fogalmazhattam meg az akadémia további szervezési, tartalmi, formai teendőit: A téma újszerűsége, kutatásának mozgalmi lehetőségei sok színfolttal gazdagíthatják a honismereti mozgalmat, hiszen a *közizgalmas és közeletiség demokratizmusának kérdései* sok állampolgárt foglalkoztatnak. A téma összeállítás és a résztvevők összetétele együttesen segít az eszmei tisztázáshoz, hogy a társadalmi ellentmondásainak a feloldásához milyen sokirányú vizsgálókat, értelmezést kell figyelembe venni ahhoz, ami által a *nemzet egészére érvényes következtéseket, tudományosan és történelmileg megalapozott állásfoglalásokat* lehessen megfogalmazni. Ezért a honismereti mozgalom egészében, minden kutatási területén az eddigieknél is következetesebben kell elvárásaként megfogalmazni az alaposágra, a történeti hűségre való törekvést. A Békés megyei honismereti mozgalomról előadók — Lovász György, Szabó Ferenc, Kóteles Lajos — olyan tanulságokat vetettek fel, amelyek által tovább lehet bővíteni a honismereti mozgalom tartalmát, eszköztárát, szervezett támogatását. Így a Békés megyei feltárások, muzeológiai bemutatások, adattárak értékes anyaga felhívja a figyelmet az 1920/30-as évek mérsékeltbb ellenzéki politikai, szövetkezeti, kulturális mozgalmaira, amelyek ismerete nélkül nem érthető meg azoknak a forradalmi baloldali, munkás- és földmunkásmozgalmaknak élénk visszhangja, ami a fasizmus és háború elleni népfront korszakában, a 30-as évek második felétől előtérbe került, s a vésztői földmunkáskongresszusban országosan kiható módon megfogalmazódott. A regionális kutatásokat azért is jobban támogatni kell, mert ezek kapcsolják össze a helyhez kötődő és az országos jelenségek megértését. Mivel az országos politikai célok érvényesüléséhez sikeres helyi politikára van szükség, ez igényli a helyi kutatás és kiadás megbeicsülését. Végül, de nem utolsósorban az Országos Honismereti Munkabizottságnak foglalkoznia kell azokkal a fórumokon, beszélgetéseken — de már az előző akadémiákon is — elhangzott felvetésekkel, amelyek az előadások és a szabad, nyílt vita arányainak jobb kialakítására vonatkoztak. Ezúttal Mód Aladárné fogalmazta meg legmeggyőzőbben ezeket a követelményeket. A következő akadémiák előkészítése során több időt kell hagyni a nyilvános vitákra és honismereti tapasztalatcserékre. A nyelvi, zenei, népművészeti fejlődésre és mozgalmakra újra vissza kell térni.

A Hazafias Népfront Országos Titkársága 1984. október 1-i ülésén meghaligatta az akadémiáról adott tájékoztatót és problémafelvetést — azt érdeklődéssel fogadta és elveit tudomásul vette. Megállapította, hogy Békés megye politikai, tanácsi, társadalmi vezetése kitüntetett figyelmet fordított az akadémia előkészítésére és megrendezésére. Kifejezésre juttatta köszönetét mindazoknak, akik közvetve vagy személyes jelenlétükkel hozzájárultak az eredményes tanácskozáshoz. Felkérte az Országos Honismereti Bizottságot, hogy készítsen részletes jelentést, elemzést az akadémia munkájáról, ami megyei titkári értekezlet elé kerül. Az 1985. évben esedékes honismereti konferencia s azt követő akadémia rendezési jogát a jelentkezések sorrendjében elsőnek Győr-Sopron megye, Sopron város megjelölésével kérte. Az Országos Titkárság mérlegelve a város kiemelkedő műemlékvédelmi tevékenységét és a honismereti folyóiratok terén úttörő kezdeményezését (Soproni Szemle), valamint azt, hogy azon a tájon virul, ahol a felszabadító hadműveletek befejeződtek, megerősítette Győr-Sopron megye rendezési igényét. Sopronba kerül tehát az akadémiák feliratos szalagjaiból egyesült csokor...